

Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zdravotným postihnutím, Mokrohájska č. 1, Bratislava

**Pohl'ad na pomoc občanom so
zdravotným postihnutím pri
umiestňovaní sa na trhu práce cestou
pracovnej a sociálnej rehabilitácie**

Bratislava 2009

Obsah:

Úvod	3
1. Základné dokumenty , zaoberajúce sa oblasťou starostlivosti o občanov so zdravotným postihnutím	4
2. Fenomén nezamestnanosť	6
3. Postavenie občana so zdravotným postihnutím na trhu práce	6
4. Systém pomoci občanom so zdravotným postihnutím cestou rehabilitácie	7
5. Definícia a cieľ rehabilitácie	7
6. Stručný popis pracovnej a sociálnej rehabilitácie	8
7. Proces umiestňovania občanov so zdravotným postihnutím na trhu práce	10
8. Druhy pomoci zamestnávateľom pri zamestnávaní občanov so zdravotným postihnutím	13
Záver	13
Zoznam literatúry	15
Príloha fotografie CSPR	16

Pomoc občanom so zdravotným postihnutím pri umiestňovaní sa na trhu práce cestou pracovnej a sociálnej rehabilitácie

Úvod

Zdravie je jednou z najdôležitejších ľudských hodnôt a je aktuálnym dôsledkom aktívneho vytvárania a zachovania sociálnych, psychických a telesných schopností človeka v priebehu celého života. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje zdravie ako „úplné telesné, duševné a sociálne blaho, pohoda, ako jednota alebo harmónia telesného, duševného a sociálneho v človeku“. (Repková, 2003, s. 18). Zdravotné postihnutie výrazne ovplyvňuje kvalitu života ľudí a často musia čeliť nielen fyzickému alebo mentálnemu znevýhodneniu ale musia bojovať so svojim sociálnym znevýhodnením z dôvodu vylúčenia zo spôsobu bežného života.

V dnešnej spoločnosti je ešte stále postavenie občana so zdravotným postihnutím dosť zložitá a problematická. Uvedená kategória občanov je stále ťažko umiestniteľná na trhu práce a vyžaduje si osobitnú pozornosť a systematický prístup. Tento stav má niekoľko príčin. Za najhlavnejšiu považujeme pomalé vytváranie dostatočnej zmeny postoja verejnosti a hlavne zamestnávateľov k občanom so ZP. K tomuto kroku sa vyžaduje uplatňovanie širokej celospoločenskej osvety. Nestačí v spoločnosti prijať v tomto smere legislatívne opatrenia, ale tieto dôsledne uplatňovať a vyvodzovať dôsledky z jej neuplatňovania sa v spoločnosti.

Jednou zo základných filozofii nášho štátu je, aby sa u občanov so zdravotným postihnutím vytvorili všetky pozitívne predpoklady pre ich sebauplatnenie v sociálnom kontexte a integrácii v spoločenskom živote ako plnohodnotného človeka. Základnou tendenciou vývoja spoločnosti je rozvojová tendencia a z nej vymedzujeme miesto a vzťahy sociálnej politiky a sociálnej práce. V oblasti sociálnej politiky a pomoci štátu občanom so ZP je sociálne poradenstvo, sociálna pomoc a prevencia. Táto politika, ktorej obsah, úlohy a ciele určuje štát, sa realizuje prostredníctvom organizácií, inštitúcií a iných subjektov. Cieľom týchto subjektov je poskytovať občanom so ZP dostatočný priestor a vytvorenie podmienok na pracovnú a sociálnu aktivitu, zabezpečiť im sociálne istoty a umožňovať im primeraný spôsob života v súlade s ústavou zaručenými právami.

Obsahom tohto materiálu je stručný pohľad na problematiku pracovnej a sociálnej rehabilitácie u občanov so zdravotným postihnutím z ich prepojením sa na trh práce a zamestnanosť. Komplexnosť riešenia tohto problému je úzko spätá s liečebnou a pedagogickou rehabilitáciou. Pozornosť okrem všeobecnejších informácií, legislatívnych noriem a nariadení je upriamená aj na podrobnejší popis činnosti a pracovné postupy z praxe pri zabezpečovaní pracovnej a sociálnej rehabilitácie, vrátane výstupov po ich realizácii.

V súčasnom období sa problematikou pracovnej a sociálnej rehabilitácii ešte stále zaoberá nízky počet organizácií a inštitúcií. Z uvedeného preto v stručnosti popisujeme služby a činnosti pre klientov so zdravotným postihnutím v jednej z nich - Inštitútu pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zmenenou schopnosťou, ktorá cestou svojho úseku Centra sociálnej a pracovnej rehabilitácie poskytuje pomoc občanom so zdravotným postihnutím pri uplatňovaní sa na trhu práce.

Základné dokumenty , zaoberajúce sa oblasťou starostlivosti o občanov so zdravotným postihnutím

Právam osôb so zdravotným postihnutím venuje Organizácia spojených národov, ako aj ostatné medzinárodné organizácie zvýšenú pozornosť už niekoľko rokov. Uvedieme z množstva dokumentov, prijatých v tomto smere tie najdôležitejšie z posledného obdobia.

Rovnosť príležitostí chápeme tak, že všetky ľudské bytosti môžu slobodne rozvíjať svoje schopnosti a využívať príležitosti bez trvalých obmedzení, ktoré by predstavovali akékoľvek bariéry pre účasť na ekonomickom, sociálnom a politickom živote spoločnosti. Rovnosť príležitostí sa považuje za súčasť ľudských práv a slobôd. Ide taktiež o rovnosť príležitostí pre občanov so zdravotným postihnutím.

Dôležitým dokumentom Rady Európy v oblasti ľudských práv je Európska sociálna charta z roku 1965. Na základe uznesenia Výboru ministrov č-33/1993 je SR považovaná od 1.1.1993 za zmluvnú stranu Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a jeho dodatkových protokolov. Ľudia sú už od narodenia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach. Zároveň prezentuje vôľu, že majú spolu konať a žiť v duchu bratstva.

V 30 článkoch sú zahrnuté garancie práva na životnú úroveň, zabezpečenie zdravia, potraviny, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb, vrátane práva na zabezpečenie v starobe a chorobe.

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím bol schválený OSN v decembri 2006 za účelom presadzovať, chrániť a zabezpečovať plné a rovnaké užívanie všetkých ľudských práv a základných slobôd všetkými osobami so zdravotným postihnutím a podporovať úctu k ich prirodzenej dôstojnosti. Dohovor obsahuje 50 článkov, zakladajúcich sa na nasledujúcich zásadách:

- rešpektovanie prirodzenej dôstojnosti, osobnej nezávislosti, vrátane slobody voľby a samostatnosti osôb
- nediskriminácia
- plné a účinné zapojenie sa a začlenenie do spoločnosti
- rešpektovanie odlišnosti a prijímanie osôb so zdravotným postihnutím ako súčasť ľudskej rozmanitosti a prirodzenosti
- rovnosť príležitostí
- prístupnosť
- rovnosť medzi mužmi a ženami
- rešpektovanie rozvíjajúcich sa schopností detí so zdravotným postihnutím na zachovanie vlastnej identity.

Dokument zahŕňa všetky formy diskriminácie, vrátane odmietnutia primeraných práv a uznávajú okrem iného právo osôb so zdravotným postihnutím na prácu na rovnakom základe s ostatnými a primeranú životnú úroveň a sociálnu ochranu.

Vláda SR v tomto smere k občanom so zdravotným postihnutím ešte v júni 2001 schválila dokument „Národný program rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života“. Cieľom Národného programu je vytváranie rovnakých príležitostí a integrácia občanov so ZP do života spoločnosti. Do tohto procesu sa aktívne zapájajú Občianske združenia na Slovensku a ako dobrovoľné a iniciatívne organizácie sa aktívne hlásia svojou pomocou, podporou a spoluprácou s príslušnými kompetentnými orgánmi všetkých stupňov k riešeniu problémov a k zabezpečeniu potrebnej

starostlivosti o občanov so ZP. Tento dokument je pravidelne ročne vyhodnocovaný a aktualizovaný.

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vypracovala v roku 1980 „Medzinárodnú klasifikáciu porúch, disaptibility a handicapu“. V roku 2001 bola vydaná posledná verzia „Klasifikácia funkčnej schopnosti, dizability a zdravia“. Tento model predstavuje model funkčnosti, uplatnenia sa človeka s prihliadnutím na jeho aktuálny zdravotný stav a možné uplatnenie v spoločenskom a pracovnom živote. V súčasnom období ja snaha dostať tento dokument do života aj u nás. V rámci klasifikácie sa v dokumente vychádza zo skutočnosti, že lekársky model choroby či zdravotného postihnutia nezachytáva celý rozsah problémov, ktoré s chorobou či zdravotným postihnutím súvisia, nakoľko nevyjadruje ich všetky možné dopady na život človeka. Nová medzinárodná klasifikácia vytvára trojdimenzálny model charakterizovaný v rovine:

„poruchy“ – kde ide predovšetkým o zmeny anatomickej štruktúry alebo fyziologickej funkcie človeka následkom dlhotrvajúceho ochorenia;

„dizability“ – kedy následkom poruchy dochádza k zmenám funkčného stavu jedinca vo vzťahu k vykonávaniu určitých činností;

„handicapu“ – ide o trvalý stav, ktorý nedovoľuje alebo trvalo obmedzuje vykonávanie určitých činností a odráža interakciu s okolím človeka, s jeho adaptáciou na okolie, ktoré môže limitovať účasť postihnutého človeka na spoločenskom živote. Medzinárodná klasifikácia chorôb slúži pre potreby diagnostického procesu a poskytuje systém hodnotenia zdravotného stavu postihnutého človeka s prihliadnutím na jeho diagnózu, štádium ochorenia alebo postihnutia, ako aj prognózu vývoja chorobného stavu. Vytvára takto podmienky pre možnosti komplexného posudzovania občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých štyroch základných rovinách (telesných alebo somatických funkcií, telesných štruktúr, aktivít a participácie postihnutého jedinca na týchto aktivitách a environmentálnych faktorov, ktoré zasahujú do oblasti zdravia).

Akčný plán Rady Európy na presadzovanie práv ľudí so zdravotným postihnutím a ich plnej účasti v spoločnosti na roky 2006 - 2015 (apríl 2006) a Deklarácia OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (december 2006). Ide o dokumenty, ktoré významne rámcujú národné i medzinárodné iniciatívy v uvedenej oblasti.

Terajší model posudzovania invalidity zdravotne postihnutého občana je realizovaný iba podľa medicínskeho hľadiska a neprihliada sa v plnej miere napríklad na hľadisko sociálne alebo možného pracovného potenciálu, schopnosti a zručností.

Občania so ZP chcú a v mnohých oblastiach aj môžu byť aktívnymi tvorcami hodnôt, je potrebné im k tomu vytvárať aj zodpovedajúce podmienky.

Poslaním štátu je vytvárať pre túto skupinu znevýhodnených ľudí všetky podmienky pre ich rovnocenné postavenie v spoločnosti. Sme však mnoho krát svedkami toho, že práve postihnutie v mnohých prípadoch ochudobňuje zdravotne postihnutých občanov na spoločenskom živote, často ich aj obmedzuje, ako aj znemožňuje aktívne sa zapojiť do pracovného procesu. Občania so zdravotným postihnutím sa od zdravých neraz líšia iba svojim druhom postihnutia ale máme skúsenosti, že pri vytvorení vhodných pracovných podmienok z hľadiska kompenzácie ich zdravotnému stavu väčšinou sú schopní podávať pracovný výkon zodpovedajúci zdravému človeku. Sú zodpovední a vysoko si vedia vážiť skutočnosť, že môžu pracovať a plne sa zaradiť do spoločenského života.

Fenomén nezamestnanosť

Fenomén nezamestnanosť sa v našej spoločnosti skloňuje v rôznych pádoch a spomína sa zväčša nie vždy v najpriaznivejšom svetle. Nezamestnanosť je považovaná za sociálno-ekonomický jav, spojený s existenciou trhu práce. Medzi hlavné sociálne dôsledky patrí narastanie sociálneho napätia v spoločnosti, narúšanie sociálneho zmieru, znížená uvedomelosť zvyšovanie násilia, kriminality, narúšanie kultúrnej a spoločenskej úrovne a pod. Nezaujímavá neostáva ani tá skutočnosť, že rodiny nezamestnaných sa dostávajú do ťažkej ekonomickej situácie a nezamestnaných to vedie k pocitu nepotrebnosti, sociálnej izolácie, agresivity a pod.

Jednou z dôležitých úloh štátu je, aby v čo najvyššej miere boli zosúladené ideálne podmienky a rovnováha na trhu práce medzi ponukou a dopytom. Práca nie je len dôležitým finančným zdrojom, ale uspokojuje aj mnoho ďalších potrieb človeka, ako je napr. sebauplatnenie, tvorivosť, sociálna akceptácia a ocenenie, sebahodnotenie a pod. Práca pomáha človeka udržiavať v určitej psychickej aj fyzickej pohode. Strata práce je toho pravý opak. Aby sme zabráňovali prejavu uvedených negatívnych skutočností je potrebné hľadať také formy pomoci nezamestnaným občanom so ZP, ktoré im umožnia uplatniť sa na trhu práce. Znižuje a anuluje sa týmto ich závislosť od finančnej či inej pomoci štátu z dôvodu existenčnej či sociálnej odkázanosti.

Slovensko má vysoko odborné pracovné sily. Dosiahnutá vzdelanosť je porovnateľná s väčšinou ekonomicky vyspelých krajín. Slovenské pracovné sily sú stále vysoko schopné a kvalifikované o čom sa mali aj majú možnosť presvedčiť zamestnávateľia, hlavne v susednej Českej republike, ako aj ostatných štátov Európy. Svedčí o tom aj skutočnosť, že o našich ľuďoch v niektorých profesiách je v týchto krajinách ešte stále vysoký záujem.

Postavenie občana so zdravotným postihnutím na trhu práce

Obzvlášť citlivo stav nezamestnanosti postihuje občanov so zdravotným postihnutím. Občania so zdravotným postihnutím často nevnímajú samotné postihnutie ako prekážku. Sú skôr ovplyvňovaní názormi okolia, ktoré ich často vníma ako menejcenných. Nový pohľad na občana so zdravotným postihnutím kladie hlavný dôraz na samotného človeka ako osobu, ktorá má právo na ľudskú dôstojnosť, plnohodnotný život a právo na sociálne začlenenie.

Postavenie občanov so zdravotným postihnutím na trhu práce v našom štáte definuje a upravuje zákon NR SR č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov. Tento zákon vytvára legislatívny rámec pre zamestnávanie občanov so zdravotným postihnutím tým, že stanovuje pre zamestnávateľov povinný podiel zamestnancov so zdravotným postihnutím a sankcie vo forme finančných odvodov pri ich nedodržiavaní. Vytvára aj možnosť náhradného plnenia povinného podielu zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím a tým, možnosť vyhnúť sa povinným odvodom zadávaním zákaziek pre firmy, zamestnávajúce občanov so zdravotným postihnutím. Obsahom predmetného zákona je taktiež riešenie vzdelávania pre trh práce (rekvalifikácie), poradenstva, zaškolenia a prípravy na prácu a ďalších opatrení aktívnej politiky trhu práce. Umožňuje vytváranie chránených dielní a chránených pracovísk pre občanov so zdravotným postihnutím, na ktorých zriadenie a prevádzku štát poskytuje finančné príspevky ako pre zamestnávateľov, tak aj osoby samostatne zárobkovo činné (napr. živnostník) so zdravotným postihnutím. Viac na www.upsvar.sk.

Systém pomoci občanom so zdravotným postihnutím cestou rehabilitácie

Zamestnávanie občanov so zdravotným postihnutím na trhu práce je v súčasnom období ešte stále pomerne komplikované a vyžaduje si potrebu a pomoc odborne vzdelaných ľudí s patričnou odbornou praxou a zanietením pre túto činnosť. Nie vždy sa podarí občanovi so zdravotným postihnutím uplatniť sa na trhu práce. Sú na to rôzne dôvody a prekážky, ktoré musí najprv občan so ZP zvládnuť, aby na trh práce bol dostatočne pripravený. Medzi najčastejšie príčiny neúspechu sú okrem zdravotného handicapu taktiež dlhodobá nezamestnanosť, vek, výška vzdelania, sociálne podmienky a pod. Aby tieto problémy zvládol v čo najkratšej dobe absolvuje pracovnú, prípadne aj sociálnu rehabilitáciu vo vytvorených zariadeniach vytvorených pre tento účel.

Príprava na zamestnanie sa občanov so zdravotným postihnutím, ktorí chcú, môžu pracovať a hľadajú si prácu je potom možné vykonávať za pomoci a spoluúčasti úradov práce, sociálnych vecí a rodiny v rôznych organizáciách a inštitúciách, ktoré k tomuto účelu vznikli a poskytujú pomoc občanom so ZP pri ich uplatňovaní sa na trhu práce. Ide hlavne o inštitúcie, ktoré vznikali po roku 1999 počas predvstupového obdobia SR do Európskej únie. V tomto období bolo za pomoci zahraničných partnerov realizovaných niekoľko projektov na odstránenie nedostatkov, ktoré nám boli v tomto smere vytykané. Zároveň sa u nás veľmi intenzívne preferovalo, aby sa komplexná rehabilitácia, ako komplex starostlivosti o občanov so zdravotným postihnutím dostala do popredia záujmu v politike nášho štátu. V tomto smere vzniklo niekoľko projektov Phare, ktoré na túto problematiku boli zamerané. V oblasti pracovnej a sociálnej rehabilitácie to boli dva modely - rakúsky a švédsky. Rakúsky model bol orientovaný na riešenie pracovnej rehabilitácie prostredníctvom novo vytvorených Poradensko-informačných centier pri Krajských úradoch práce. Model švédsky mal za cieľ vytvoriť novú inštitúciu - „Centrum sociálnej a pracovnej rehabilitácie pre občanov po úrazoch a chorobách s povolania“. Po ukončení projektov vznikli súčasne na území Slovenska v roku 2003 tri Poradensko-informačné centrá pri KÚP Bratislava, Žilina a Košice a Centrum sociálnej a pracovnej rehabilitácie pri Inštitúte pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou Bratislava. Pracovníci všetkých štyroch zariadení s nadšením začali cestou pracovnej rehabilitácie aktívne pracovať s občanmi so ZPS pri ich čo najskoršom uplatnení sa na trhu práce. Uzákonením zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov vytvorené Poradensko-informačné centrá čiastočne stratili svoj charakter a v aktívnej činnosti ostalo iba Centrum sociálnej a pracovnej rehabilitácie pri IPR Bratislava.

Definícia a cieľ rehabilitácie

Aby sme lepšie pochopili obsah pracovnej a sociálnej rehabilitácie priblížime si pojem „rehabilitácia“.

Čo rozumieme pod pojmom rehabilitácia? O správnu definíciu pojmu „rehabilitácia“ sa pokúšalo a pokúša mnoho vedcov a inštitúcií. Jestvuje niekoľko rôznych definícií rehabilitácie, ale väčšinou s podobným obsahom. Pojem rehabilitácia zaviedol prvýkrát asi v r. 1844 Henri von Busse.

Rehabilitácia pochádza z latinského **habilis** – schopný; **re** – obnova.

Definícia rehabilitácie podľa svetovej zdravotníckej organizácie z r. 1969 znie: „Rehabilitácia je kombinované a koordinované použitie liečebných, sociálnych, výchovných a pracovných prostriedkov pre výcvik alebo precvičovanie jednotlivca k najvyššej možnej funkčnej schopnosti“.

V roku 1981 bola definícia rozšírená: „Rehabilitácia obsahuje všetky prostriedky smerujúce k zmenšeniu tlaku, ktorý spôsobuje desabilita a handicap a usiluje sa o spoločenské začlenenie postihnutého“.

Definícia WHO – „Rehabilitácia je časovo obmedzený proces, ktorý je zameraný na to, aby sa poškodenie alebo ochorenie, ktorým je človek postihnutý dostalo do štádia, kedy je možné dosiahnuť najlepšiu možnú psychickú, fyzickú alebo funkčnú úroveň a takýmto spôsobom mu poskytnúť možnosť zmeniť svoj vlastný život“.

Rehabilitácia sa považuje za celospoločenský problém a podľa OSN jej kvalita je kritériom kultúrnej úrovne spoločnosti. Predstavuje koordinovanú činnosť všetkých zložiek spoločnosti (štátu, inštitúcii, organizácii, jednotlivcov) s cieľom znovu zaradiť človeka postihnutého na zdraví následkom choroby, úrazu či vrodenej vady do aktívneho spoločenského života. Takúto rehabilitáciu nemožno zabezpečiť v rámci jedného odboru. K základným oblastiam, v ktorých sa musí súbežne poskytovať rehabilitácia sú: zdravotníctvo, sociálna oblasť, psychologická, vzdelávacia, pracovná, rodinná, ako aj oblasť voľného času. Cieľ rehabilitácie sa môže meniť v závislosti od toho kto formuluje jej definíciu. K cieľom a výstupom rehabilitácie patrí predovšetkým:

- zmiernenie či odstránenie funkčných obmedzení
- zlepšenie nezávislosti
- zníženie a skrátenie potreby ústavnej starostlivosti
- zlepšenie sociálnej reintegrácie
- zlepšenie kvality života.

Stručný popis pracovnej a sociálnej rehabilitácie

V našej praxi pri pomoci občanom so zdravotným postihnutím je úsilie o vytvorenie **komplexných rehabilitačných programov** zahrňujúcich predovšetkým:

- **Zdravotnú (lekársku) rehabilitáciu** - ako súčasť systému starostlivosti o zdravie človeka (fyzioterapia, odborná terapia, psychoterapia a pracovná terapia)
- **Liečebnú rehabilitáciu** - zahrňujúca kúpeľnú liečbu podporujúcu regeneráciu (obnovu) síl, prevenciu zhoršenia stavu
- **Pracovnú rehabilitáciu** - ako dynamický dlhodobý proces pre ľudí s ochorením chronického rázu, po úrazoch s cieľom udržania si práce, resp. zabezpečenia nového zamestnania – návratu na pracovný trh formou ergoterapie, profesionálnej orientácie, profesionálnej prípravy a vzdelávania, podporovaného zamestnania a
- **Sociálnu rehabilitáciu** - ako finálnu integráciu občana so zdravotným postihnutím do bežného spoločenského, osobného a pracovného života s poskytovaním podporných služieb formou psychoterapie, kompenzačnej pomoci, ekonomického zabezpečenia, právnej pomoci, spoločenskej a osvetovej činnosti).

Na zavedenie takejto formy komplexnej rehabilitácie nás smerovali aj zahraniční partneri pri odborných školeniach.

Podľa Rady Európy cieľom ucelenej rehabilitácie je poskytnúť osobám so zdravotným postihnutím akejkol'vek povahy a pôvodu čo najširšiu účasť na hospodárskom živote a čo najvyššiu nezávislosť. Rehabilitácia teda nie je telocvik alebo fyzikálna medicína, ale plynulé a koordinované úsilie o optimálnu integráciu do života pri využití všetkých dostupných prostriedkov liečebných, sociálnych, výchovných a v neposlednom rade aj pracovných. Napriek intenzívnej snahe o systémové prepojenie vyššie uvedených rehabilitačných programov nepodarilo sa doposiaľ tento systémový krok realizovať takto komplexne.

Pracovná rehabilitácia je považovaná ako dynamicky dlhodobý proces, počas ktorého za účelom splnenia výsledného plánovaného cieľa je potrebné vykonať mnohé kroky, či už zo strany občana so zdravotným postihnutím, alebo inštitúcie, ktorá je nápomocná občanovi uvedený cieľ naplniť. Prínos v pracovnej rehabilitácii má byť v tom, aby občan so zdravotným postihnutím zvýšil svoje možnosti a schopnosti pracovať. Je pritom dôležité, aby sa počas pracovnej rehabilitácie nebralo do úvahy funkčné zníženie schopností, ale jeho zostatkový pracovný potenciál. Je dôležité posúdiť funkčnú úroveň občana so ZP a jej vplyv na pracovnú schopnosť. Čím menej je nejasností o funkčných schopnostiach, tým väčší predpoklad je pri hľadaní vhodnej pracovnej pozície.

Základom úspechu pracovnej rehabilitácie je chápanie občana, že práca je dôležitou súčasťou ľudského bytia a že občan chce pracovať. K tomu je potrebné a dôležité prebudiť a dostatočne udržiavať u občana jeho motiváciu. Vhodnou motiváciou môžeme u občana so ZP prebudiť zvedavosť a zainteresovanosť a záujem o aktivitu, ako aj prispieť k jeho realistickým predstavám a očakávaniam. Ďalší významný faktor, na ktorý treba občana so ZP pripraviť je, že ktorým požiadavkám okolia sa môže občan so ZP prispôbiť. Byť zamestnaný a mať prácu znamená, že občan so ZP v niektorých ohľadoch musí zanechať svoje vlastné okamžité potreby a podriadiť sa požiadavkám pracovného života. Pre tých, čo sa s takouto skutočnosťou nevedia vysporiadať, nie je možné pracovať a pracovná rehabilitácia sa stáva zbytočnou a pochybnou.

Počas pracovnej rehabilitácie je veľmi dôležité, aby medzi odborným rehabilitačným pracovníkom (pracovníkmi) inštitúcie a občanom so ZP bol rovnaký názor na výsledný cieľ a aby na tomto procese aktívne pracoval občan so ZP a nie pracovník inštitúcie. Tento mu má byť iba nápomocný a viesť ho k naplneniu dohodnutého cieľa rehabilitácie. Proces pracovnej rehabilitácie je mnohotvárný a zahŕňa širokú paletu možností pri práci s občanom so ZP. Viac o tomto probléme sa zmiňujeme uvádzame v ďalšej časti.

V pracovnej rehabilitácii nám je vo veľkej miere nápomocný systém ISTP (Integrovaný systém typových pozícií), konkrétne v časti katalógu pracovných činností (KPČ), ktorého obsahom sú aj zdravotné požiadavky na konkrétnu pracovnú pozíciu. Tento systém majú možnosť využívať aj zamestnávateľia, ktorí prijímajú do práce občanov so zdravotným postihnutím. Viac na www.istp.sk.

Neoddeliteľnou súčasťou rehabilitácie občanov so ZP pri ich uplatnení sa na trhu práce je oblasť sociálnej rehabilitácie.

Sociálnu rehabilitáciu vo všeobecnosti chápeme ako finálnu integráciu občana so zdravotným postihnutím do bežného spoločenského, osobného a pracovného života s poskytovaním podporných služieb formou psychoterapie, kompenzačnej pomoci, ekonomického zabezpečenia, právnej pomoci, spoločenskej a osvetovej činnosti. Aby mohol občan so ZP plne sa venovať práci, je potrebné, aby k tomu mal vytvorené aj priaznivé sociálne podmienky (svoj súkromný život, celospoločenský status a pod.). Pri príprave občana

na trh práce sú v špecializovaných zariadeniach na pracovnú a sociálnu rehabilitáciu taktiež odborníci na oblasť sociálnej starostlivosti. Títo majú za úlohu vytvoriť občanovi so ZP takú sociálnu klímu a podmienky, aby sa mohol bez ťažkostí zapojiť do pracovnej činnosti. K tomuto účelu sa najviac osvedčili osobné pohovory ako aj skupinové aktivity, spojené s nácvikom mäkkých zručností riešenia prípadných problémov v sociálnej oblasti.

Proces umiestňovania občanov so zdravotným postihnutím na trhu práce

Proces umiestňovania občanov so zdravotným postihnutím na trhu práce je jednou z rozhodujúcich súčasti procesu pracovnej a sociálnej rehabilitácie. Tento proces sa neustále zdokonaľuje a skvalitňuje. Nie je jednoduchý a vyžaduje si neustále hľadanie nových foriem a metód práce. Pre bližšie pochopenie princípu pracovnej a sociálnej rehabilitácie ďalšia časť nás oboznámi s činnosťou a službami, poskytovanými jednou z inštitúcií, ktorá sa konkrétne pracovnou a sociálnou rehabilitáciou zaoberá – Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou v Bratislave.

Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou v Bratislave (IPR) má svoju dlhoročnú tradíciu v práci s občanmi so zdravotným postihnutím (45 rokov). Do dnešného obdobia prešiel niekoľkými čiastočnými rekonštrukciami z hľadiska jeho obsahovej, ako aj materiálnej náplne. Cieľom a úlohou odbornej a profesionálnej prípravy v tomto zariadení je vytvorenie pre účastníkov – občanov so zdravotným postihnutím predpoklady, aby po jej úspešnom absolvovaní mohli aktívne po absolvovaní aktivít a rehabilitácie vykonávať vhodné kvalifikované zamestnanie.

V rámci hodnotenia oblasti starostlivosti o občanov so zdravotným postihnutím v našej spoločnosti si riešenie problémov ľudí so zdravotným postihnutím vyžiadalo zabezpečiť služby dostupné pre každého občana so zdravotným postihnutím. V záujme riešenia tejto situácie v rámci projektu PHARE sme pristúpili k realizácii návrhu pilotného projektu za pomoci partnerov zo Švédska pod názvom „Podpora pre prípravu systému sociálnej a pracovnej rehabilitácie postihnutých pracovníkov“. Od januára 2003 sa IPR v rámci realizácie pilotného programu rozšírilo o samostatný úsek „Centrum sociálnej a pracovnej rehabilitácie“ s cieľom pomôcť občanom so zdravotným postihnutím v produktívnom veku cestou komplexnej pracovnej a sociálnej rehabilitácie znovu zaradiť sa do pracovného procesu a tým aj na trh práce.

Centrum sociálnej a pracovnej rehabilitácie pri Inštitúte pre pracovnú rehabilitáciu pre občanov so zdravotným postihnutím Bratislava (CSPR) začalo svoju konkrétnu prácu s klientmi začiatkom roku 2003 v novovybudovaných moderne vybavených priestoroch.

K naplneniu hlavného cieľa Centra sociálnej a pracovnej rehabilitácie bolo a je predovšetkým využitie nových metód a prístupov v oblasti pracovnej a sociálnej rehabilitácie, zameraných na zvýšenie predpokladov čo najskoršie umiestniť sa nezamestnaným občanom so zdravotným postihnutím na trhu práce. Pre tento účel boli pracovníci CSPR zahraničnými partnermi zo Švédska dostatočne vyškolení a pripravení.

Klientovo - orientovaný prístup umožňuje občanovi so ZP poskytnúť odbornú pomoc prispôbenú jeho potrebám pre pracovné uplatnenie.

CSPR pracuje v zložení odborného tímu pracovníkov, ktorí majú každý svoje osobitné zameranie vo funkciách:

- **Sociálno-administratívny pracovník**, ktorého činnosť je zameraná predovšetkým na vstupné interview (pohovor) s klientom, zameraným na fyziopsychicko-sociálnu a pracovnú situáciu (status), jeho prehľad záujmov a potrieb z hľadiska práce. Zároveň s klientom vypracuje akčný plán ďalšieho postupu práce s klientom s aktívnym zapojením klienta do spolupráce s cieľom čo najskoršieho zamestnania sa. Pracovnému tímu CSPR odovzdáva základné informácie o klientovi.
- **Pracovný rehabilitačný - technický poradca** (ergonóm), ktorý posudzuje klienta v súvislosti s riešením kompenzácie pracovného postihu, ktorá je potrebná na zvládnutie pracovnej činnosti. Zároveň navrhuje pracovnú pomôcku a poskytuje ergonomické poradenstvo ako zamestnávateľovi, tak aj klientovi pre uľahčenie práce.
- **Pracovný psychológ**, ktorý vykonáva psychologickú diagnostiku, psychologické posúdenie klienta a psychologické poradenstvo. Vykonáva individuálne poradenstvo v oblasti nezamestnanosti a s tým súvisiacich problémov, poradenstvo pri voľbe povolania, sociálno - právne poradenstvo. Súčasť práce tvorí ďalej psychodiagnostická činnosť, odborná-metodická činnosť.
- **Pracovný poradca**, ktorý testuje a hodnotí pracovné zručnosti, schopnosti a návyky, záťaž a motoriky klienta v konkrétnych praktických úlohách v oblasti kovu, papiera, elektro, textilu a dreva. Klienta zároveň zaškoľuje na jednoduché pracovné zručnosti v uvedených oblastiach.
- **Posudkový lekár**, tvorí neoddeliteľnú a veľmi dôležitú úlohu v našom pracovnom tíme, zameranú na odborné medicínske posúdenie aktuálneho zdravotného stavu klienta a jeho zostatkového pracovného potenciálu. Zároveň vylučuje činnosti a prácu, ktorú klient nemôže vykonávať. Pri tímovom hodnotení klienta má rozhodujúce slovo.
- **Fyzioterapeut** pracuje v tíme podľa potreby s cieľom vykonať fyzické diagnostikovanie (testovanie) zostatkového pracovného potenciálu klienta so ZP podľa špeciálnych vyšetrovacích metód a navrhuje možnosť prípadnej potrebnej liečebnej rehabilitácie.

Každý z pracovníkov CSPR zabezpečuje teda svoju špecifickú oblasť činnosti a práce s občanom so zdravotným postihnutím. Rozhodovanie o výstupovom ciele občana so ZP sa rozhoduje tímovo a rozhodujúce slovo v pracovnom tíme má posudkový lekár. Pri hľadaní vhodnej pracovnej pozície neprihliadame iba na to, či konkrétnu prácu občana so ZP zvládne, ale predovšetkým na jeho bezpečnosť pri výkone zamestnania.

Služby a pracovné postupy v CSPR vychádzajú predovšetkým z potrieb klientov- občanov so ZP a sú orientované hlavne na odborné činnosti ako sú:

- Komplexná tímová pracovná a sociálna rehabilitácia, tímové posúdenie klienta pre výkon práce.
- Informácie a poradenstvo pre občanov so ZP - orientácie na trhu práce, vrátane kompenzácie zdravotného postihnutia pre výkon práce. Zmapovanie pracovnej

- schopnosti zamestnateľnosti klienta z hľadiska kapacity- fyzickej, sociálnej, psychickej (intelektu, osobnostných vlastností, jeho potrieb, motivácie, záujmov) ,
- poradenstvo pre výkon práce
 - poradenstvo pre zamestnávateľov, ktorí zamestnávajú alebo chcú zamestnávať osoby so ZP, - vrátane poskytovania poradenstva pre úpravu pracovných miest - mapovanie rôznych typov pracovných pomôcok určených na kompenzáciu zdravotného obmedzenia, zariadeniam, zoberajúcimi sa problematikou zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím.
 - Poradenstvo pri úprave pracovísk, o kompenzačných pomôckach a zariadení pre zdravotne postihnutých a podobné technické poradenstvo.
 - Odborné poradenstvo a pracovné vedenie klientov. Aktivity podporujúce hľadanie práce a zamestnania (napr. zmapovanie existujúcich ponúk vhodných pracovných miest) .
 - sociálno-psychologickú a lekársku podporu (príležitostná intervencia krízy)
 - Hodnotenie a testovanie osobných schopnosti, zručností, intelektu.
 - Tréning a hodnotenie pracovných a sociálnych zručností, schopností, záťaže a motoriky v praktických úlohách. Sprostredkovanie špecificky orientovaných podporných služieb rozvíjajúcich zručnosti pre získanie vhodného pracovného miesta
 - Využitie a vybilancovanie zostatkového pracovného potenciálu. Podporu a poradenstvo počas zaškoľovania , skúšobnej praxe, sprostredkovanie podporných služieb počas zamestnania
 - Pomoc pri ohrození pracovného miesta. Asistencia pri externých aktivitách v rámci rehabilitačného procesu v CSPR .
 - Spoluprácu s relevantnými organizáciami a inštitúciami

Klientov Centra sociálnej a pracovnej rehabilitácie tvoria:

1. Občania so zdravotným postihnutím, ktorí si hľadajú prácu,

chcú a môžu pracovať, avšak majú obmedzenú možnosť uplatnenia sa v pôvodnej alebo v novej profesii. Ich invalidita sa pohybuje od 20% a vyššie (Zákon č. 447/2008 Z.z. o sociálnej starostlivosti v znení neskorších predpisov, zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.)

2. Zamestnávateľia , ktorí chcú a môžu zamestnať občana so zdravotným postihnutím na pracovné miesto vhodne upravené za účelom dosiahnutia výkonu primeraného schopnostiam konkrétného občana .

Centrum pri svojej práci úzko spolupracuje s úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, predovšetkým v Bratislave, Malackách a Pezinku, ale aj mimo bratislavského kraja (Komárno,).

Proces umiestňovania občanov so zdravotným postihnutím v na pracovnom trhu v CSPR je považovaný za jednu z rozhodujúcich súčasti procesu pracovnej a sociálnej rehabilitácie.

Súčasťou vyššie uvedených činností v CSPR sú aj skupinové práce s klientmi formou vzdelávacích a motivačných kurzov. Motivačné kurzy umožňujú občanom so ZP zhodnotiť svoju súčasnú situáciu, urobiť osobnú inventúru, spoznať svoje silné a slabé stránky a vedieť s nimi primerane nakladať. Spoznávajú vlastnú motiváciu a využívajú ju k získaniu pracovného miesta. Naučia sa spoliehať sa viac na vlastné sily a schopnosti. Na tento kurz naväzujú rekvalifikačné kurzy.

Významná je spolupráca pri práci s občanmi so zdravotným postihnutím s agentúrami podporovaného zamestnávania (APZ Aktíva Bratislava a APZ Kollárska Bratislava).

V záujme zavedenia kvalitného posudzovania invalidity občana so zdravotným postihnutím posudkovým lekárom Sociálnej poisťovne, ako aj naplnenia §95 zákona č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov o pracovnej rehabilitácii má C SPR v súčasnom období spracovaný projekt k nožnej úzkej spolupráci s uvedenou inštitúciou pri zisťovaní zostatkového pracovného potenciálu a stanovenia možného pracovného zaradenia podľa zistenej fyzickej kapacity klienta, ako aj jeho schopností, návykov a zručností s prihliadnutím na jeho zdravotné možnosti. K tomuto účelu má licenciu ISERNHAGEN na diagnostikovanie vrátane vyškoleného personálu. Taktiež ponúkajú služby v oblasti zhodnocovania zostatkového pracovného potenciálu a pomoc pri riešení vhodného zamestnania integrovaným stredným školám, z ktorých vychádzajú žiaci so zdravotným postihnutím a nepoznajú zostatkový pracovný potenciál svojich absolventov. Za neoddeliteľnú súčasť práce je aj vykonávanie preventívneho poradenstva pre žiakov so ZP, končiacich strednú školu.

Druhy pomoci zamestnávateľom pri zamestnávaní občanov so zdravotným postihnutím

Inštitúcie, zaoberajúce sa pomocou občanom so zdravotným postihnutím pri ich uplatnení sa na trhu práce považujú za nutnosť a povinnosť spolupracovať so zamestnávateľmi, ktorí takýchto občanov chcú a môžu zamestnať. Predstava takejto spolupráce je v naplňovaní potrebnej pomoci ako je:

- poradenstvo pre zamestnávateľov, ktorí zamestnávajú alebo chcú zamestnať osoby so ZP, - vrátane poskytovania poradenstva pre úpravu pracovných miest - mapovanie rôznych typov pracovných pomôcok určených na kompenzáciu zdravotného obmedzenia zariadeniam, zoberajúcimi sa problematikou zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím.
- Poradenstvo pri úprave pracovísk, o kompenzačných pomôckach a zariadení pre zdravotne postihnutých a podobné technické poradenstvo.
- Pomoc pri ohrození pracovného miesta. Asistencia pri externých aktivitách priamo u zamestnávateľa v rámci rehabilitačného procesu v C SPR (zaškolenie , zapracovanie).
- Pomoc pri zriaďovaní chránenej dielni, resp. chráneného pracoviska, vrátane pomoci pri vypracovaní projektov.

Oblasť pomoci zamestnávateľským subjektom, zamestnávajúcich občanov so zdravotným postihnutím je veľmi rozsiahla a vyžaduje si individuálny prístup. Preto nie je možné všetky oblasti pomoci špecificky uvádzať.

Doterajšia spolupráca so zamestnávateľmi je viac na úrovni sprostredkovania vhodných klientov pre prácu bez ďalšieho kontaktu, vrátane spätnej väzby.

Našou snahou v IPR je zapájať našich klientov do bežného pracovného procesu a neizolovať ich v chránených dielnach od zdravých ľudí. Oni sa v takýchto kolektívoch cítia oveľa lepšie, rovnocennejší a slobodnejší.

Vzhľadom, že táto oblasť starostlivosti o občanov so zdravotným postihnutím je iba v začiatkoch a stále sa zefektívňuje, očakáva sa vylepšenie žiaducej spolupráce so zamestnávateľmi pri umiestňovaní občanov so ZP na trhu práce. K tomuto cieľu pristupujú aktívne pracovníci Inštitútu pre pracovnú rehabilitáciu .

Záver

Vysoko si vážim tie inštitúcie a organizácie, ktoré zamestnávajú občanov so zdravotným postihnutím a sú nápomocné plniť takto celospoločenský humanitný cieľ. Ako už bolo predtým načrtnuté, občania so zdravotným postihnutím si vedia vysoko vážiť ich prijatie na pracovný trh a majú snahu aj zotrvať v ňom čo najdlhšie. Doterajšie poznatky a skúsenosti poukazujú na skutočnosť, že problematike pracovnej a sociálnej rehabilitácie pre občanov so zdravotným postihnutím je potrebné venovať viac pozornosti a intenzívnejšie sa zaoberať jej riešením na všetkých úrovniach.

Výsledky diagnostikovania zostatkového pracovného potenciálu by v budúcnosti mohli byť jedným z dôležitých kritérií pri posudzovaní invalidity. Napomohlo by to ako samotným občanom so zdravotným postihnutím, tak aj zamestnávateľom. Zamestnávatelia by takto vedeli, do akej miery z hľadiska zdravotného stavu ale aj svojich fyzických a duševných schopností môžu občana so ZP do pracovného procesu zapojiť.

Žiada sa do pracovnej a hlavne sociálnej rehabilitácie aktívne zapojiť taktiež neziskové organizácie a inštitúcie tretieho sektoru predovšetkým pri poskytovaní pracovnej a sociálnej asistencie, ako aj odbornej poradenskej pomoci.

Oblasť sociálnej a pracovnej rehabilitácie je u nás ešte iba v začiatkoch, ale už doteraz zo získaných skúseností vieme, že je opodstatnená a jej komplexnejšou realizáciou sa môže podstatne skvalitniť práca s občanmi so ZP pri ich uplatňovaní sa na trhu práce a začlenenia sa takto aktívne do života spoločnosti ako plne hodnotní občania.

Návod by sme poznali, treba ho len zrealizovať!

Zoznam literatúry:

1. Zákon NR SR č. Zákon č. 447/2008 Z.z. o sociálnej starostlivosti v znení neskorších predpisov
2. Zákon NR SR č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov
3. Zákon NR SR č. 461/2004 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov
4. Repková K. 1998 Občania so zdravotným postihnutím v procese spoločenskej integrácie, Bratislava Epos 1998
5. Repková K. 2003 Zdravotné postihnutie v kontexte novodobej sociálnej politiky. Bratislava Charis 2003
6. Reichová D., Repková K. 2005 Podpora zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím, Bratislava Rodina a práca 7/2005
7. Orgonášová M, Palát M. Medzinárodná klasifikácia funkčnej schopnosti, dizability a zdravia – príručka 2004
8. Tkáč P. Klinická propedeutika v rehabilitácii, Trnava 2003
9. Pilotný inštitút pracovnej rehabilitácie Bratislava, Niekoľko hodnotení pre rehaporadcu – metodická pomôcka Bratislava marec 2002
10. Gilbertová S. Matoušek O. Ergonomie optimalizace lidské činnosti, Granada 2002

Webové stránky:

www.upsvar.sk

www.employment.gov.sk

www.istp.sk

www.iprba.sk

Bratislava október 2009

Autor: Mgr. Číž Ivan

e-mail:ciz@iprba.sk

tel.: 02/59209128